

J. A. González Casanova.

L'URSS està formada per 15 repúbliques federades. La seva sobirania retòrica no impedeix, però, l'exercici de drets prou importants, com els de mantenir relacions internacionals: signatura de tractats, re-

lacions diplomàtiques, participació en organitzacions mundials. D'altra banda, hi ha quatre repúbliques que tenen en el seu si repúbliques autònomes. Aquestes s'autogovernen, tenen símbols estatals (Constitució, institucions semblants a les de les repúbliques federades, un territori immodificable sense el seu consentiment, i escut, senyera i capitalitat) però no gaudeixen de més competències que les que són pròpies de les regions autònomes, dotades únicament d'Estatut i sense símbols estatals.

Com també les repúbliques i les regions autònomes són divisions internes de les repúbliques federades de l'URSS, la República de Rússia (la Castella soviètica) té, a més de les seves corresponents repúbliques autònomes i regions autònomes, deu comarques lingüístiques amb autonomia cultural. Es tracta de petits grups nacionals que ens donen la clau de l'abast i el sentit d'autonisme soviètic: el respecte per les particularitats nacionals, culturals i lingüístiques. □

ESCLAT NACIONALISTA A L'URSS

Nacionalistes i clandestins

El conflicte nacional que ara ha esclatat no és nou. A la major part de les repúbliques revoltades hi ha moviments nacionalistes importants que lluiten per recuperar les llibertats dels seus pobles.

Vicent Partal

• Armènia

Els recents conflictes a Nagorny Karabakh i Sumgait han tornat a posar sobre la taula la qüestió armènia. Aquesta vegada sembla que ningú no ha estat clarament al capdavant del nou esclat nacionalista, que ha estat un moviment improvisat, de base. Però Armènia és un país que compta amb un moviment nacionalista organitzat des de fa anys, com a mínim des de 1963.

Entre aquest any i 1966 va existir la Unió dels Joves d'Armènia. El grup va tenir problemes després d'haver organitzat el 24 d'abril de 1965 una com-

memoració del cinquanta aniversari de la mort de gairebé dos milions d'armenis a mans dels turcs. Una manifestació, convocada a Yerevan, va sumar prop de 100.000 persones, que van atacar algunes oficines del govern soviètic amb pedres. La violència es va desfermar quan membres de l'UJA van enarborar una bandera amb el lema «Reclamem una solució justa al problema d'Armènia».

És el 1966, però, que es funda el principal partit clandestí d'Armènia, el Partit d'Unificació Nacional. Aquest grup va ser fundat també a Yerevan. El seu precedent era l'actuació d'un nacionalista armeni, de nom E. G. Ovanisyan. Ovanisyan, el 1965 s'havia destacat per la seua reivindicació pú-

blica dels armenis assassinats pels turcs.

Els responsables del PUN van ser l'artista Aykanuz Khachatryan i els estudiants Stepan Zatikyan i Shagen Arutyubyan. El 1968 van ser arrestats i un estudiant de 19 anys, Paruyr Ayrikan, va passar a fer-se càrrec del PUN. Va ser arrestat també el 1969. El 24 d'abril del mateix any, però, una emissió de ràdio és emesa des del monument a les víctimes de la matança de 1915. En aquesta emissió es llegeixen textos del PUN i es reclama una Armènia independent.

Ayrikan passa quatre anys en presó i torna a Armènia en llibertat provisional. Després de diversos períodes de llibertat i presó posteriors, el 1974 edita, en companyia d'Azat Arshakyan el manifest del PUN que encara és considerat avui com a vàlid. El manifest reclama la separació d'Armènia de l'URSS, però no ataca el marxisme. Defineix el PUN com una organització «nacional i democràtica» i reclama un referèndum a tot Armènia (no només en l'Armènia soviètica), per constituir un estat independent. La petició que el PUN siga legalitzat, explicitada en el manifest, ha motivat fins i tot vagues de fam d'alguns dels seus presos (la més famosa la de Razmik Markoyan, el 1976).

El principi de la dècada dels 80 va ser especialment difícil per al PUN. Una sèrie d'arrests al maig del 80 i març del 81 van arribar a deixar el partit a punt de la mort. També són arrestats alguns membres del Grup de Seguiment dels Acords de Helsinki a Armènia. Els Grups, d'aparició generalitzada a l'URSS durant aquests anys, representen l'oposició no nacionalista, però col·laboren amb els grups nacionals.

• Lituània

Les repúbliques bàltiques de l'URSS, Lituània, Estònia i Letònia van incorporar-se a la Unió Soviètica a principis de la dècada dels 40. Malgrat això, els seus antics dirigents mai no van acceptar aquesta incorporació. Avui dia, encara, els Estats Units i la Ciutat del Vaticà reconeixen representants de l'antic règim com a ambaixadors de les tres repúbliques i no accepten la seua pertinença a l'URSS.

Hi ha un dia que marca l'inici del modern nacionalisme lituà. El 18 de maig de 1972, un jove de divuit anys, Romas Kalanta, es va cremar com un bonso en la ciutat de Kaunas. El suïcidi va tenir lloc davant del Teatre Nacional de Lituània i les motivacions de

Kremlin, símbol de la unitat de totes les repúbliques soviètiques.

Kalanta van quedar ben clares. Romas Kalanta és avui encara un heroi. El 1976 es van arribar a enganxar cartells amb la seua cara en algunes ciutats lituanes. El Zalgiris de Kaunas, el gran equip esportiu de Lituània, rarament juga a casa els dies que ronden l'aniversari de la seua mort. El 1975, dos mil espectadors es van manifestar al final d'un partit. L'octubre de 1977 es van concentrar entre 10.000 i 15.000 persones a Vilnius, en record de Kalanta.

Els incidents esportius, però, no són aïllats. Molt sovint, la derrota dels equips russos de futbol o bàsquet, en els camps letons, dona pas a autèntiques manifestacions i l'aparició, no precisament esporàdica, de pintades. Els dos eslògans preferits són «¡Lituània Lliure!» i «¡Russos, foteu al camp!». En lituà hi ha una paraula, *Laisve*, que significa «Llibertat», però també «Independència». No és estrany trobar-la escrita a les parets.

Malgrat tot això, l'existència de partits nacionalistes a Lituània no està demostrada. Circulen noms com el de la Unió de l'Organització de Pobles Lliures, la Lliga per Lituània Lliure (creada el 1978) o la Unió dels Comunistes Lituans per la Secessió de Lituània de l'URSS. Tots aquests grups, però, —i també les revistes, entre les quals destaca *Perspectiva*, de caràcter progressista— queden tapades per la forta influència de l'església catòlica, que és el motor real del nacionalisme lituà.

Particularment, l'església dona suport a un Comitè per la Defensa dels Drets dels Creients Religiosos, que està considerat com el grup més organitzat del país. Els cristians lituans han arribat a recollir gairebé 150.000 signatures individuals que van ser enviades el 1972 a l'ONU. L'església publica unes revistes, sota el nom genèric de *Crònica*, d'àmplia difusió i receptives al nacionalisme.

• Estònia

A Estònia les manifestacions nacionalistes han sovintejat des de la dècada dels 70. De fet, els estonians són els més agosarats de tots els nacionalistes de l'URSS. Això ha permès accions com el canvi de la bandera oficial soviètica per l'estoniana en la Universitat de Tartu, durant actes importants relacionats amb la història de la ciutat, o l'aparició d'un dels dos grups coneguts a l'URSS per practicar la lluita armada.

Aquest grup, del qual no es coneix el nom amb seguretat, era liderat per Imre Arakas i va aconseguir les seues armes durant un assalt a un club esportiu. A mitjan 1979 uns quants militants, entre els quals Arakas, van disparar contra el cotxe del primer secretari del partit comunista d'Estònia, Karl Vaino. Vaino va resultar ferit, però no va morir. A finals d'aquell any Arakas era detingut i ingressava a presó.

Junt amb Arakas hi ha tres noms clàssics del nacionalisme estonià: Mart Niklus, Enn Tarto i Erik Udam. Tots tres van ser els únics signants estonians d'un manifest enviat a l'ONU per estonians, lituans i letons en agost del 1979, demanant la revisió dels pactes entre Hitler i Stalin, que havien deixat pas lliure a la incorporació de les repúbliques bàltiques a l'URSS. Ells han declarat que no senten cap simpatia pel moviment catòlic lituà, però han estat el punt de connexió entre lituans, letons i estonians. Totes les iniciatives conjuntes de les tres nacions bàltiques han passat per les seues mans. L'any 80 Niklus i el científic Juri Kukk van iniciar amb una declaració difosa en la clandestinitat, l'oposició a la guerra d'Afganistan.

Un any després d'aquest manifest es va fer una convocatòria de vaga general a Tallin per aquesta mateixa causa. És impossible saber-ne el resultat. Cap periodista occidental no hi va poder viatjar aquell mes, llevat d'un corresponsal d'un diari suec que va veure molt restringit el seu treball. Ell va qualificar la vaga de poc reeixida, però en canvi va certificar que els estonians es van negar més del que és costum a contestar en rus les seues preguntes.

Aquest aspecte de reivindicació lingüística és mínimament estès a Estònia. A part de la defensa parlada de l'estonià, en moltes botigues hi ha cartells irònics que diuen, en l'idioma del país, «no farem vacances».

El primer aplec nacionalista important d'estonians va tenir lloc el 1980,

quan va ser suspès un recital del grup de roc Propellers perquè les seues lletres eren massa nacionalistes. Una posterior manifestació va produir moltes detencions. En aquells dies van ser arrestades prop de cinc-centes persones, algunes acusades de cremar la bandera soviètica. Els fets van tenir una important repercussió en la ràdio i la premsa locals. Com a reacció, grups de joves russos i estonians pro-governamentals van pintar «feixistes fora d'Estònia» davant les cases d'alguns detinguts.

• Letònia

El principal partit letó d'oposició, el Partit Socialdemòcrata Obrer de Letònia, està considerat com un grup molt ben organitzat i amb una àmplia xar-

Mostra de l'art islàmic a Uzbekistan.

xa de col·laboradors. El PSDOL, en realitat, és un dels dos partits principals de l'antiga república independent, que ha continuat existint. Un actiu comitè d'exiliats a Estocolm garanteix la publicació periòdica de dues revistes del partit, que són introduïdes en l'interior de Letònia.

El principal periòdic del PSDOL porta el nom de *Britova* (Llibertat). El Partit Socialdemòcrata Obrer també publica llibres, de distribució més irregular, de letons exiliats com ara A. Egantis o A. Borodi, o inclús el 1984 de George Orwell, traduït al seu idioma nacional. Alguns poetes letons, Alfred Zarins i G. Freimanis, entre ells, han estat detinguts en diverses ocasions.

Letònia, com les altres nacions bàltiques, és un país petit, on els movi-

ments clandestins d'oposició van lligats uns als altres. Per això és habitual la participació dels nacionalistes en el moviment pacifista (que ha intentat aconseguir la incorporació de Letònia a la zona desnuclearitzada escandinava) o en les lluites contra la invasió d'Afganistan.

• Ucraïna

Ucraïna és un país tan gran i tan poblat com França. Això explica una característica del seu nacionalisme: l'existència de molts grups dispersos, inclús de caràcter regional. Hi destaquen els següents: el Partit Unit per l'Alliberament d'Ucraïna, l'Organització de Nacionalistes Ucraïnesos del nord (el nom prové de fet que alguns dels seus membres van ser exiliats al nord de l'URSS, que no d'Ucraïna), l'Unió d'Obrers i Camperols, la Unió Democràtica dels Socialistes, el Front Nacional (només present en l'Ucraïna de l'oest), la Unió de la Joventut Ucraïnesa de Galícia (de la regió que porta, a Ucraïna, aquest nom) i altres grups que, sense usar un nom concret, han treballat pel nacionalisme. Resulta significatiu que l'Ucraïna de l'Oest (on només viuen el 20% dels ucraïnesos) siga la zona del país més activa. És també la menys russificada.

La gran embranzida del nacionalisme ucraïnès es va produir durant la dècada dels 60. De fet hi va haver un fort moviment literari, conegut com la «generació del 60», que va donar forma a les primeres reivindicacions patriòtiques ucraïneses.

D'aquests escriptors el més popular va ser Vasyl Simonenko, mort el 1963, quan només tenia 29 anys. Un poema seu («Feu que callen Amèrica i Rússia perquè vull parlar amb vosaltres...»), va moure una enorme polèmica en els cercles oficials que, tot i això, mai no van detenir Simonenko. El moviment dels 60 es va estendre per tota Ucraïna però es va centrar sobretot a la capital, Kiev.

El 1965 molts membres de la generació van ser arrestats. Però, cas insòlit en l'URSS, els seus articles o obres d'art van continuar reproduint-se en publicacions oficials.

Després de 1967 la persecució contra el nacionalisme ucraïnès es fa particularment ferotge. El 5 de novembre del 1968 un home de 50 anys, Vasili Makukha es suïcida a la manera dels bonsos. La seua acció va arribar en un moment particularment dur, per la repressió i el cansament, per al moviment ucraïnès. Un altre compatriota seu ho va intentar mig any després. Sembla-

Principals grups ètnics de l'URSS

Població
(en milers)

Russos	137.397
Ucraïnesos	42.347
Uzbeks	12.456
Bielorussos	9.463
Kazaks	6.556
Tàtars	5.930
Azerbaidjanesos	5.477
Armenis	4.151
Georgians	3.571
Moldaus	2.968
Tatziks	2.898
Lituans	2.851
Turkmenis	2.028
Alemanys	1.936
Kirgisos	1.906
Jueus	1.811
Chuvasis	1.751
Letons	1.439
Baskiris	1.371
Mordvinians	1.192
Polonesos	1.151
Estonians	1.020
Udmurtans	704
Cecens	612
Mariis	598
Osets	488
Avars	396
Coreans	357
Búlgars	351
Grecs	336
Lesghos	323
Komis	321
Buriats	314
Iakuts	296
Cabardins	279

Aquestes dades corresponen al 1979, excepte en el cas dels tàtars, udmurtans, cecens, mariis, osets, avars, coreans, búlgars, grecs, lesghos, komis, buriats, iakuts i cabardins, que corresponen al 1970.

va que aquest era l'únic recurs que quedava.

Però van aparèixer els *samizdat*. Els famosos periòdics clandestins soviètics tenen una tradició i una circulació especial a l'URSS. Mecanografiats amb fulls que interposen tot el paper de còpia possible, els *samizdat* han estat elaborats i repartits d'una manera molt intensa a Ucraïna. Alguns d'ells, inclús han estat traduïts a idiomes occidentals i s'han establert veritables periòdics de circulació i difusió totalment clandestina. El més famós és, encara avui, *L'Herald d'Ucraïna*.

• Geòrgia

La pàtria de Stalin, finalment, tampoc no ha escapat a l'embranchida nacionalista. És prou significatiu el fet que el ministre d'Afers Estrangers soviètic, el georgià Edvard Xevernadze, haja hagut de declarar públicament que el georgià és l'idioma propi i prioritari de Geòrgia.

La dècada dels vuitanta va començar a Georgia amb la primera campanya de pintades de la seua història recent. El text era contundent: «Llibertat per Kostava, Imnadze i Samkharadze, combatents per la independència de Geòrgia». Dels tres el més conegut era el tercer, per la lluita que havia portat en defensa de l'ensenyament de la història de Georgia a les escoles del país. L'ambient al país va ser molt tens durant aquells anys. La dècada dels setanta havia conegut un reguitzell d'explosions de bomba que van arribar a afectar les oficines centrals del partit

comunista. El KGB es va marcar com a objectiu prioritari acabar amb la violència georgiana i, encara que ningú no va poder provar que hi tingués relació, Samkharadze va acabar internat en un psiquiàtric.

La situació, però, es va accelerar en pocs mesos. Al principi de 1981 un professor de georgià, Akaky Bakhradze, va ser expulsat de la universitat. Uns centenars d'estudiants es van manifestar al seu favor. Una setmana després, una nova manifestació, aquesta vegada davant el Soviet Suprem de Geòrgia, va obligar Edvard Xevernadze a prendre una postura pública d'afirmació del georgià.

El 1983 l'URSS va celebrar el 200 aniversari del tractat d'unió entre Rússia i Geòrgia. Les crides al boicot per part dels nacionalistes georgians no van tenir massa èxit, però van propiciar l'aparició d'un partit, el Partit Republicà de Geòrgia, que és l'únic conegut en els últims anys. □

La vida, a Moscou, segueix igual que abans de les revoltes a la perifèria.

ENTREVISTA A JOSEP M. RODÉS

El PCUS, element de russificació

Josep M. Rodés, especialista en política internacional, assegura que la prova de la «perestroika» està en les nacionalitats de l'URSS.

J. M. P.

—¿On hi ha l'origen de la formació de l'imperi soviètic?

—La construcció de l'imperi tsarista es mou sobre tres eixos determinats per una raó geopolítica, la recerca dels mars oberts. Un eix que aniria des de Moscou fins al mar del Nord, un altre que buscava obrir pas cap a Constantinoble, i per tant cap al Mediterrani i, finalment, un altre més llunyà, que aniria cap al Pacífic, o eventualment cap a l'Índic.

Es creà un estat imperial, tardà respecte a d'altres imperis, perquè una bona part de la colonització d'Àsia central es produí al llarg del segle XIX. I precisament arribà als límits del que avui és l'URSS quan es trobà amb l'existència d'un altre imperi, el britànic. Per això es creen estats com Afganistan, amb la funció de ser un tampó entre l'imperi rus i l'imperi britànic, perquè no es toquessin.

Josep M. Rodés.

—La revolució no va desmuntar la Rússia tsarista...

—Quan es produeix a la resta dels imperis europeus la dislocació, la desaparició o el començament del procés emancipador dels territoris que els estaven subordinats, i amb la guerra mundial desapareixen l'imperi romà, l'austro-hongarès, comencen a plantejar-se els moviments descolonitzadors de l'imperi britànic o el de les colònies franceses; quan ja havia sonat la campana de la desaparició de totes

aquestes estructures de dependència territorial, també calia haver pensat que a la Rússia tsarista li passés el mateix.

—No va ser així, i si l'imperi tsarista era una presó de pobles, ¿també va ser-ho o encara ho és la Unió Soviètica?

—Potser és exagerat dir-ho. En tot cas seria una presó molt més confortable que la que existia abans. I en tot cas algun d'aquests pobles poden sentir-se ara més lliures que no eren abans de la creació de l'URSS. Però és evident que una estructura estatal multinacional com la de l'URSS té greus problemes de manteniment, en part per l'hegemonia russa. Ja els primers bolxevics van parlar del perill del panrusisme.

La ideologia panrusa està entrant a més a més a través de l'òrgan estructurador de l'estat, el Partit Comunista. El Partit Comunista ha aconseguit històricament una funció de russificació molt similar a la que van protagonitzar els tsars.

—¿El dret a l'autodeterminació no és garant dels drets dels pobles, a l'URSS?

—Això del dret a l'autodeterminació no existeix mai, el que hi ha és el fet de l'autodeterminació. I quan algú s'autodetermina, millor concedir-li el dret que quedar malament i haver de dir que s'ha perdut un territori.

El dret a l'autodeterminació no existeix més que en els llibres. Hi ha pobles que s'autodeterminen i això és un fet històric, i n'hi ha altres que no